

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

שבת פרשת לך לך תשע"ט הרב מרדכי אלון שליט"א

נערך משמיעה ע"י תלמידים

אם 'נח' לך - אז 'לך לך'! - לסעודה ראשונה

להמשיך ולהתרחק

רש"י מפרש את הציווי באופן הבא -

...אלא כך אמר לו, התרחק עוד משם וצא...⁴

דהיינו - המשך, הוסף עוד ללכת, התחלת כבר ללכת - אז תמשיך. נו, אבל מה המשמעות של זה? למה לחזור על זה? 'בית אביך', אגב, נמצא אף הוא בחרן - תרח אביו של אברהם וכל המשפחה נמצאים שם. עוד עלינו לזכור שאת היציאה הראשונה מאור כשדים לארץ כנען כלל לא יזם אברהם אלא תרח אביו כמו שראינו בפסוק לעיל אשר לקח איתו את משפחתו. זה היה אחרי כל הסיפור עם נמרוד והכבשן - אז מה כתוב פה - חרן, אור כשדים, מארצך, מולדתך, בית אביך, לך לך?

ועוד שאלה - למה הקב"ה לא אומר כאן לאברהם מה היעד אלא רק מצווה אותו לעזוב את המקום שבו הוא נמצא עכשיו?

ניסיון יומיומי

רעי ואהובי - כנדמה שכל החיים נמצאים פה בפסוק הזה. הניסיון הקשה לאברהם כאן איננו לצאת מחרן - שני עשירים זקנים בלי ילדים, שמקבלים ברכה מהקב"ה לילד ולפרנסה בשפע, יוצאים עם עשרות מאמינים, בדרך ליעד אחר. אין זה ניסיון קשה כל כך - הקב"ה הרי הבטיח...

הניסיון פה הוא אחר לגמרי, ניסיון יומיומי. הרי מהו יעדו של אברהם? כל מגמתו של אברהם היא לקרא 'בשם ה' אל עולם'.⁵ לגלות את ה' בעולם, לעשות צדקה, להפסיק את האלילות בעולם, את נמרוד ואת מה שהוא מייצג. והוא עשה את זה כל כך טוב בחרן, והביא את ארצו - את אור כשדים, ואת מולדתו, ואת בית אביו - את בית הפסלים של תרח, את כל זה הוא כבר הביא לחרן.

כותרתה של הפרשה - 'לך לך' - היא אכן הכותרת המתאימה ביותר לפרשה, כותרת שמתחדשת מדי יום בעולם החדש ובתורה החדשה של אחרי שנות המבול, כותרת המתחילה בעולמו של אברהם ומתמשכת יום יום. ממש כמו שהכותרת 'בראשית' מתאימה לפרשת בראשית, ו-'נח' לפרשת נח - המנוחה אליה הגיע העולם אחרי המבול.

פסוק מוכר ומסובך

ובאמת צריך להעמיק ולהבין את מה שנאמר בפסוק הראשון של הפרשה שלנו. הפסוק מוכר לכולנו אבל נדמה שהוא די מסובך -

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלֶדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵרָאָךְ.¹

מהם ארצו, מולדתו ובית אביו של אברהם? הרי את אברהם פגשנו כבר בסוף פרשת נח. הוא נולד באור כשדים ואם כן 'אור כשדים' היא מולדתו - והרי משם הוא כבר יצא מזמן, כפי שנאמר בסוף הפרשה הקודמת -

וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן הָרַךְ בֶּן בְּנוֹ וְאֵת שְׂרֵי פִלְתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאֶרֶץ כְּשָׁדִים לְלַכְתֵּי אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.²

יעדם היה אכן ארץ כנען אבל הם נשארו בדרך, ב'תחנת חרן'. זה לא שהם התמהמו שם ימים ספורים, 'על המזוודות', אלא הם נשארו שם די הרבה זמן. כבר שם התחיל אברהם 'לעשות נפשות' ולהפוך את העולם -

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ... וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֵת הַנַּפְשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ...³

אז מה הכוונה במילה 'מולדתך'?

⁴ רש"י שם, ב'.

⁵ שם כ"א, ל"ג.

¹ בראשית י"ב, א'.

² שם י"א, ל"א.

³ שם י"ב, ה'.

השיעורים הכי יפים, אומרים שבחרן - במקום שאתה נמצא ופועל - הכל מתפתח. אבל כאשר אתה עם עצמך לבד - האם זוהי באמת 'הארץ אשר אראך'!

'בית אביך' - אתה משפיע בבית אביך, יש לך בבית אביך הרבה דברים טובים, קיבלת שם המון ואתה עושה שם הרבה, אבל שוב - האם זוהי 'הארץ אשר אראך'? האם זוהי המטרה הסופית שאליה עליך לשאוף או שמא זוהי מטרת ביניים? תבדוק את עצמך - אולי נתקעה מטרת העל - ללכת אל ארץ כנען - בגלל ההצלחה האמיתית והנפלאה שיש לך בדרך, במטרת הביניים, בחרן? אולי הפכה הגלות לתענוג בגלל שבאמת, לפעמים, מטרת הביניים הופכות למטרות על? אולי אתה רוצה להישאר ב'נח' - כי זה נח להישאר ב'נח'? אחרי נח יש לנו פוליסת ביטוח שלא יהיה עוד מבול - נכון. אז מה? אבל מה כן יהיה? תיקון יהיה? תורה תהיה? משיח יבוא? - 'לך לך'.

מטרת העל האמיתית

עוד יגיע היום, אומר הנביא, אשר בו -

וְשִׁבְתֶם וְרֵאִיתֶם... בֵּין עֲבָד אֱלֹהִים לְאִשְׁרָךְ לֹא עֲבָדוּ.⁹

וחז"ל מפרשים כי -

'עבדו' ו-'לא עבדו' תרוייהו צדיקי גמורי נינהו [שניהם צדיקים גמורים הם], ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד.¹⁰

זה נשמע קצת מעצבן, לא? הלוואי ונצליח לשנות פעמיים את פרקנו... אך מי ששונה פרקו מאה פעמים הוא חי 'נח', הוא שונה פרקו והכל נח - הכל בתוך המסגרת, ולעומתו יש מי שהוא 'עובד אלהים' - הוא כל הזמן עובד. הוא קם בבוקר, כל בוקר, ושואל - האם זוהי באמת מטרת העל? האם לא הפכתי את הגלות למטרה? את מקומי הנח ל-'בוא נמשיך את פרשת נח'?

לך לך.

לנו יש אסוציאציה לא טובה מחרן אבל בואו נזכר לרגע מה היה שם היסטורית - היו אלו עשר השנים הטובות ביותר של אברהם בעבודתו, בגילוי האמונה באל אחד. בגילוי המונותאיזם לעולם. אברהם ושרה עשו שם את כל האמונה הגדולה שבעולם, כפי שמביא רש"י -

אשר עשו בחרן. שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרי מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאם.⁶

לשם ילך אליעזר במצוות אדונו אברהם ויביא ליצחק בנו את רבקה אמנו, לשם ילך אף יעקב ושם הוא יקים עם רחל ולא את עם ישראל. נכון, היו שם גם לא מעט קשיים, אבל איפה לא?

ארץ, מולדת, בית

וכעת, בשלב הזה, אומר הקב"ה לאברהם 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך' - גם במקום הגדול ביותר והמקודש ביותר שאתה נמצא בו אתה צריך עדיין לבדוק איך מתקדמים אל הרצון האלוהי האמיתי. לפעמים הבלבול הגדול ביותר נמצא דווקא במקום שבו אתה פועל ומפעיל דברים מופלאים - אבל אתה נתקע, ואז גם העולם נתקע איתך יחד ותפקידך הוא לא לעצור. כבר עברנו את פרשת 'נח' - אין לך לנוח, אלא ללכת הלאה. 'לך לך'.

על פי תורת החסידות שלש המילים הללו - ארץ, מולדתך, בית אביך - מסמלות שלשה שלבים בהתפתחות האישית;

'ארצך' - זהו הרצון שלך, הרצון הכי גבוה שלך שאתה באמת חושב שזהו השיא שאליה אתה יכול להגיע אי פעם, אך כעת אומר הקב"ה - לך לך מארצך' - יש רצון גבוה יותר. רצונו של הקב"ה. עשה רצונך כרצונו.⁸

'מולדתך' - מייצג את עולם המידות. נכון, פיתחת עולם מידות נפלא, אבל זוהי הסכנה - שאתה נתקע שם ולא תתפתח הלאה. נכון, כולם אומרים שאתה מעביר את

⁹ מלאכי, ג', י"ח.

¹⁰ חגיגה ט'.

⁶ רש"י שם, י"ב, ה'.

⁷ ליקוטי שיחות כרך כ"ה, לך לך תשד"מ.

⁸ ע"פ משנה אבות ב', ד'.

'שהעמיד את העולם' - לסעודה שניה

להורות על חיסולו של המורד במלכות, מצווה את יואב שלא לגעת בו -

כִּי ה' אָמַר לוֹ קַלְל אֶת דָּוִד...¹⁴

האם באמת ה' אמר לו לקלל את דוד? - אך דוד מבין ששכינה מתלבשת ומסתתרת דרך הניסיון הזה וניסיונות אחרים הבאים לעשות אותי כמי שיכול לעמוד בעולם.

כל העולם כולו - אלוקות

לעמוד בניסיון, להפוך ל'עמיד', לא 'לעבור ליד' אלא לקרוע את כל המסכים ולגלות שבצמח כל העולם הזה הוא רק אלוקות. לדעת כי הניסיונות הם ההסתר וההעלמה, והעמידה בהם היא היכולת לגלות את זה לעצמי ולעולם כולו - ולדעת את ה', להתחבר אליו.

כך אומר שם רש"י - את העולם שנברא בעשרה מאמרות הביאו עשרת הדורות שמאדם עד נח למדרגה כל כך שפלה עד שרצה הקב"ה להחריבו כי לא היה טעם להצילו. נח ואשתו ובניו ניצלו אך העולם עדיין לא נעמד, עד שבא אברהם ובעמידתו בעשרת הניסיונות שלו העמיד את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וכ- 'אבינו' אף חקק את העמידה בניסיונות הללו ב-DNA שלנו, בבניו ובזרעו אחריו. בזכות הניסיונות הללו, זכינו אנו בתוך מצרים, בניסיון הנורא הזה של עם ישראל, לראות עשרה ניסים במצרים ועשרה על הים, והמצרים זכו לקבל עשר מכות עוד במצרים ועשר על הים. גם למרגלות הר סיני, כששוב לא עמדנו בניסיון, והעולם שוב כמעט עמד בפני כליון, והקב"ה אמר למשה - 'זהו! אני רוצה לכולות אותם', עמד משה ואמר -

זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ...¹⁵

ומסביר שם רש"י - 'זכור ריבוננו של עולם את עשרת הניסיונות אשר בזכותם חזרנו וקיבלנו אנו את עשר הדיברות'.

הכח לקרוא בשם ה'

כך מפרש רש"י על אבות והרעיון עמוק מאוד - הניסיונות הללו אינם סיפורים היסטוריים גרידא אלא הם הכח שבזכותו יכול אברהם יכול לקרא 'בשם ה' אל עולם',

פרשת הניסיונות

יותר מכל דבר אחר פרשת 'לך לך' היא פרשת הניסיונות שניסה הקב"ה את אברהם אבינו -

ועמד בכולם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום.¹¹

החל בניסיון הגירות עוד כאשר היה בחרן, דרך הרעב בארץ כנען אחרי ההבטחה הגדולה שהובטח -

וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גְדוֹל וְאֶבְרַכְךָ...¹²

ואף הניסיון הקשה של החמס, הגזל והביזיון שבלקחת שרה אשתו על ידי פרעה מלך מצרים - בקריאת 'שני' של פרשתנו.

מכל המכלול של הניסיונות הללו, נבקש הפעם רק להזכיר הערה פלאית אחת של רש"י על המשנה באבות בפרק החמישי, המדברת על סדרה של 'עשירות' -

בְּעֵשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם... עֵשְׂרֵה דוֹרוֹת מְאֻדָּה וְעַד נַח... עֵשְׂרֵה דוֹרוֹת מְנַח וְעַד אַבְרָהָם ... עֵשְׂרֵה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָה אַבְרָהָם אֲבִינוּ... עֵשְׂרֵה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֵשְׂרֵה עַל הַיָּם. עֵשְׂרֵה מְכוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֵשְׂרֵה עַל הַיָּם. עֵשְׂרֵה נְסִיוֹנוֹת נָסוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר...¹³

ולאחר מכן מצטרפים אף עשר הדיברות. רש"י על המשנה שם, בשם מדרש אגדה מביא דבר פלאי; אין זו 'סתם' רשימה של כל מיני 'עשרה דברים' אלא עשרת הניסיונות שעמד בהם אברהם אבינו הם היסוד של כל הפרק;

רצף של עשירות

כדי שעולם שנברא בעשרה מאמרות יוכל לעמוד, יוכל להיות 'עמיד', להחזיק מעמד - נתן הקב"ה לעולם ניסיונות. ניסיונות הם עצם החיים. אלו הם המסכים המסתירים ומעלימים על גילוי ה' בעולם. המסכים הללו, לעיתים מופיעים באופן נוראי, כאילו אין דין ואין דיין. לדוגמה - צריך להיות במדרגה עצומה כדי לשמוע את שמעי בן גרא מקלל את דוד מלך ישראל, ודוד, במקום

¹⁴ שמו"ב ט"ז, י'.

¹⁵ שמות ל"ב, י"ג.

¹¹ אבות ה', ג'.

¹² בראשית י"ב, ב'.

¹³ אבות שם א-ה'.



וְאֵל תְּבִיאֵנוּ לֹא לַיָּדַי חַטָּא וְלֹא לַיָּדַי עֲבָרָה וְעֵזְרָה וְעֵזְרָה וְעֵזְרָה
לַיָּדַי נִסְיוֹן...¹⁷

אך מרגע שהם באו - לא מכח עצמנו או זוכים לעמוד בהם אלא מה-DNA שירשנו מאברהם אבינו שעמד בכולם ואת הכל עשה 'כדי להודיע כמה חיבתו לפנינו', וכמה אנו יודעים אותו ית' והוא אותנו.

מכאן, רק מההבנה הזו, אפשר להתחיל ולהתבונן בדרך שהלך בה אברהם וקרא 'בשם ה' אל עולם' והקים את 'בית אברהם' ואת בית ישראל - כדי לגלות ש'אין עוד מלבדו', שיש אור לעולם הזה, אור שאנחנו, מתוך כל ניסיון וניסיון, הולכים ומגלים אותו ובוראים איתו עולם שכולו אור אלוהי.

ובעיקר הם הכח שאותו מחדיר אברהם בנו, בניסיונות היומיומיים, הפשוטים שלנו, שעליהם נאמר -

... כִּי מִנְסֶה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אֱהָבִים
אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם.¹⁶

'לדעת' - הוא לא בגלל שהקב"ה צריך לקבל אינפורמציה, לא כי הוא איננו יודע האם אנו אוהבים אותו אם לא, אלא 'לדעת' - לעשות אותנו מחוברים בידיעה אליו, כמו 'והאדם ידע את חווה אשתו'.

לדעת את ה' - בזכות אברהם

'כי מנסה ה' אלקים אתכם' כדי שתהפכו להיות יודעים אתם את ה' ותוכלו לעמוד בעולם עומד - מאותם ניסיונות, שעליהם אנו מתפללים מדי בוקר -

¹⁷ נוסח ברכות השחר.

¹⁶ דברים י"ג, ד'.

מריבת הרועים - לסעודה שלישית

רציונל אמוני

ההסבר הוא כך - המריבה היתה סביב סוגיית גזל. רועי לוט הסתובבו עם צאנם שאכלו בשדות אחרים וגזלו אותם, ורועי אברהם היו מוכיחים אותם על כך. לכאורה, סיפור מוסרי 'רגיל', אבל הרציונל שעמד מאחורי התנהגותם של רועי לוט היה 'אמוני'. לטענתם, היות ואברהם הוא היורש החוקי והבלעדי של הארץ הזו כפי שהבטיח לו הקב"ה, ומכיון שאברהם היה בגיל מתקדם אך לא היה לו בן שיירש אותו, ממילא לוט הוא יורשו היחידי ולכן מותר להם לעשות בארץ הזו ככל העולה על רוחם כבעלי הבית שלה.

לעומתם, טענתם של רועי אברהם היתה - 'בוודאי שאברהם עתיד לרשת את הארץ, אבל לא כעת. כעת הכנעני והפרזי עדיין לנמצאים פה, ולכן צריך לחכות'.

משיח - בא או יבוא?

רעי ואהובי, ההסבר העומד מאחורי המחלוקת הזו הוא שאלת השאלות של העולם - האם המשיח כבר הגיע או שעדיין אנו בשלב עבודת הבירורים, עבודה שבסופה יתברר ויגיע המשיח ויתקן את העולם כולו במלכות שדי. על השאלה הזו רב העולם מאז ועד היום. על השאלה הזו נפרדה הנצרות מהיהדות ונשתברו דתות רבות נוספות.

רועי לוט טוענים - אברהם הוא היורש, והירושה כבר התממשה ולכן אין פה שום גזל. הארץ כבר הגיעה ליעודה. לעומתם טוענים רועי אברהם - עדיין לא הגענו לשם. עדיין יש אנשים 'רעים וחטאים ל-ה' בעולם'. איפה? - בדיוק בסדום, במקום שלוט בוחר להתגורר בו -

כִּי כָּל־הַמְּשֻׁקָּה... כִּגְן הַיְיָ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם...²²

הוא חי בתפיסה של עולם שכבר הגיע אל היעוד שלו. אכן בהמשך יאלץ לוט לגלות שבעולם שבו עדיין קיימת סדום הרשעה - עוד יש בו בירורים ועבודה, וכי יש בעולם עוד הפיכות.

רועי לוט מגיעים לתפיסתם מתוך ראייה רוחנית שזרעיה נובטים ככל הנראה מהראיה של לוט עצמו.

מריבה שמשנה עולמות

במרכז של קריאת 'שלישי' של הפרשה נמצאת המריבה הגדולה בין רועי אברהם לרועי לוט. המריבה הזו עוד תשנה את העולם; היא תעשה סדר חדש במזרח התיכון ובהמשך אף סדר עולמי חדש וכולל. מהמריבה הזו יתגלגל לוט אל סדום, משם תצא ההפיכה של סדום ועמורה, משם, מהמערה אליה הוא ימלט, יצאו מואב ועמון, רות המואביה ומשיח בן דוד, אך לפני שנקפוץ כל כך רחוק - בואו נחזור להתחלה.

על מה בכלל הייתה המריבה? איך הכל התחיל? הרי הכל היה נראה כל כך יפה וטוב. לוט הלך את אברהם כבר מאוד כשדים. הוא זה שממשיך איתו מחרן לארץ כנען כששאר המשפחה העדיפו להישאר שם. כשר וראוי היה לוט בתחילת הדרך. הוא הולך עם אברהם ועם שרה אחותו¹⁸ למצרים, שומר על שתיקה ונאמן לאברהם. מה קרה פתאום? ממה כל הבלגן התחיל?

המקרא מפרש את עצמו

מסתבר שכמו בפעמים אחרות בהן רש"י מלמד אותנו, גם כאן הוא מראה לנו שהפרשן הטוב ביותר של המקרא הוא המקרא עצמו. הנה המקרא -

וְגַם לְלוֹט הִהְלִיךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֹאן וּבָקָר וְאֶהֱלִים. וְלֹא נִשְׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשֵׁבֶת יַחְדָּו כִּי הָיָה רִכּוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשֵׁבֶת יַחְדָּו. וַיְהִי רִיב בֵּין רָעֵי מְקַנְהֵי אַבְרָם וּבֵין רָעֵי מְקַנְהֵי לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי אֲזִי יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ.¹⁹

התורה לא מפרשת על מה היה הריב ומדוע התחיל, אבל היא מסיימת במשפט הסתום - 'והכנעני והפרזי אז יושב בארץ'. מדוע התורה מוסיפה את זה? - הרי אין בזה חידוש. כבר בפרק הקודם כתבה התורה במפורש כי -

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ... וְהַכְּנַעֲנִי אֲזִי בְּאֶרֶץ.²⁰

אומר רש"י - המקרא בא לפרש את עצמו. זו היתה סיבת המריבה -

לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברהם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים - 'ניתנה הארץ לאברהם ולו אין יורש, ולוט יורשו, ואין זה גזל', והכתוב אומר 'והכנעני והפרזי אז יושב בארץ' - ולא זכה בה אברהם עדיין.²¹

²⁰ שם, י"ב, ו'.

²¹ רש"י שם י"ג, ז'.

²² שם י'.

¹⁸ שרה היא יסכה (עי' רש"י בראשית י"א, כ"א) ושניהם ילדיו של ה'אחי אברהם' (עי' שם ל"א, ופשוט).

¹⁹ בראשית י"ג, ה'ז'.



להשיב את לוט מטעותו

אנחנו הם אלה שצריכים להביא אותו. איך? - שלא ירעו בשדות זרים, שיכירו את המציאות וידעו שהפילוסופיה הזו שמייצגים רועי לוט - תחילתה במילים יפות וגדולות, הממשיכות לסדום, גן ה' היפה - אבל סופה בהפיכה הנוראית, בפרצוף האמיתי של סדום ובכח של אברם להציל את לוט גם מהטעות הזאת.

אברהם, בניו ובני בניו עוד ישיבו את לוט, את בנותיו ובני-בני בנותיו אל אברהם ואל אלוהיו.

הדת החדשה של לוט

ויסע לוט מקדם...²³

ומפרש שם רש"י -

... הסיע עצמו מקדמונו של עולם. אמר - 'אי אפשר לא באברם ולא באלהיו'.

אבל לעומת זאת אנחנו רואים אחר כך את לוט ממשיך ומגלה את שם ה' בעולם, מכניס אורחים בסדום וכו' - איך זה מסתדר?

זה מסתדר כי לוט מייצר דת חדשה. לא אברהם ואלוקיו, לא עבודת הבירורים, לא עבודה שהולכת דרך הכנעני והפריזי שעדיין נמצאים בארץ ועד שלא נתקן את הכל משיח לא יכול עדיין לבוא.

²³ שם י"א.

הפליט והעברי - לסעודת מלווה מלכה

הקדוש ברוך הוא מידו, וכן ביחזקאל 'בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכחה העיר'.²⁷

כלומר הפליט הוא מיכאל. אלו דברים מדהימים שדורשים ביאור; סמאל, המלאך ס"מ, מבקש להחריב את העולם ולהורסו, הקב"ה מנסה למנוע ממנו ולהפילו ממקומו, אך סמאל - כוחו במתניו - והוא אוחד בכנפיו של מיכאל ומבקש להפילו עמו, מעין - 'גם לי גם לך לא יהיה'. אלמלא בא הקב"ה ומציל אותו ממנו - לא היה מיכאל יותר. לכן תארו של מיכאל בעולם הזה מעתה הוא - הפליט. פלא פלאות. הפליט בא לאברם העברי.

פעולה קטנה למטה

רעי ואהובי, יש כאן דבר לא יאמן. ידוע כי כאשר פה בעולמנו למטה מתנהלת מלחמה בין טוב לרע היא מייצגת מלחמה גבוהה מאוד, גבוה מעל גבוה, כוחות עצומים של של מלחמה שמתנהלת למעלה. לנו יש תחושה שאין לנו כל יכולת להשפיע ולהכריע, כי הרי הדברים נחתכים שם למעלה, אך מה שהמדרש הזה בא ומחדש לנו הוא שהדברים נחתכים דווקא פה למטה.

'מיכאל שר ישראל', שר של חסד, ראש מחנה המלאכים של החסד והאהבה פונה אל אברם. אברם הוא 'העברי', זה שרואה מעבר, זה שרואה את הכל לא רק בעיניים של 'כאן ועכשיו', אלא בראיה של למעלה למעלה. מיכאל הוא זה שפונה אל אברם ומבקש ממנו - 'תציל את העולם. אני אמנם הפליט, אבל אתה נמצא למטה, אתה הוא זה שבמעשיך למטה יכול לנענע את החבל, חבלו של יעקב,²⁸ ולהשפיע גם את השרים למעלה של כדורעומר, אמרפל ותדעל'.

יהודי עושה פה בעולם פעולה קטנה ולא מבין שבפעולה זו מאפשר למיכאל שר ישראל לבשר גאולה עם אליהו וגבריאל.²⁹

הפליט מגיע אל אברם העברי, והעברי הזה, שרואה את הכל מעבר ועד לאינסוף - האף שהוא שוכן במקום הנמוך ביותר באלוני ממרא האמורי, אל מול בריתות הרשע של אמרפל, כדלעומר, מלכי סדום ועמורה וכוחות הסמאליים מלמטה ועד למטה - יכול הוא, אברם העברי, וכל אחד ואחת מאיתנו שרק שומע את הפליט בא ומבקש ממנו - 'תפעל', לקחת איתו גם את ענר, אשכול וממרא ולהעלות את העולם כולו מלמטה להכי הכי למעלה.

פסוק מיותר

במרכזה של קריאת 'רביעי' של הפרשה ארבעת מלכי 'מסופוטומיה' - אמרפל וחבריו - הבאים להילחם בחמשת מלכי סדום. הם שובים את מלכי סדום ובתוכם גם את לוט, ואברהם אבינו יוצא עם 'חניכו ילידי ביתו' להילחם את המלחמה הגדולה שבסופה ניצחונו של אברהם.

אולם באמצע הפרשה מופיע פסוק קצר הנראה מאד טכני. הפסוק מספר לנו איך שמע אברהם על דבר שביו של לוט בן אחיו. לכאורה זה פרט טכני-שולי ומיותר - מה זה משנה איך הידיעה הזו הגיעה אליו, אם הוא שמע את זה בחדשות או קרא על זה בעיתון? אבל התורה טורחת ומספרת לנו את זה -

וַיְבֹא הַפְּלִיט וַיִּגְדַּל לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שְׁלֹחַן בְּאֵלֵי מֶמְרָא הָאֱמֹרִי אֲחֵי אֲשָׁכַל וְאֲחֵי עֵנָר וְהֵם בְּעַלֵי בְרִית אַבְרָם.²⁴

אגב, זוהי הפעם הראשונה שאברם מכונה כאן בכינוי 'העברי'.

הפסוק הזה נראה כבלתי נצרך לסיפור. אולי לסיפא שלו יש משמעות להמשך - אברהם יגייס לצידו את 'חניכו ילידי ביתו' והוא יעזר, לפחות בענייני מפקדה, בבעלי בריתו - ענר, אשכול וממרא. בסדר, אבל מיהו הפליט המוזכר כאן שהביא את הבשורה לאברם ומדוע זה בכלל חשוב לדעת? ומדוע דווקא כאן נקרא אברם בתואר הגדול הזה - 'העברי'?

פליט מן השמים

רש"י מסביר בהסברו הידוע -

העברי. שבא מעבר הנהר.²⁵

אכן אם זה בא לתאר את השוני של אברהם מיתר תושבי העולם אפשר להבין את המשמעות, אך עדיין לא מובן מדוע זה מופיע רק כאן ולא לפני כן - עם יציאת אברהם עם שרה למצרים או עוד קודם לכן כשהיה באור כשדים?

גם לגבי זהותו של הפליט יש לרש"י הסבר ידוע - זהו עוג,²⁶ אך הפעם לא נעסוק בהסבר זה אלא נחרוג ממנהגו ונמריא למדרש פלאי בפרקי דרבי אליעזר המובא בבעל הטורים על הפסוק -

ויבא הפליט. בפדר"א, בשעה שהפיל הקדוש ברוך הוא לסמאל ממקומו אחז בכנפות מיכאל להפילו עמו ופלטו

²⁸ ע"פ הפסוק - 'פי חלק ה' עמו יעקב חָבַל נְחֻלְתּוֹ' (דברים ל"ב, ט'). חבל המשתלשל למעלה למטה, מן השמים והקב"ה אל הארץ לעם ישראל, שכאשר מעננים את החבל למטה - כך משפיע למעלה.
²⁹ ע"פ סיום הפיוט ליום הכיפורים 'אל מורא עלילה' לרבי משה אבן עזרא.

²⁴ בראשית י"ד, י"ג.

²⁵ רש"י שם.

²⁶ שם.

²⁷ בעל הטורים שם.

'שכר הרבה מאד' - שיחת בונוס

יגיעו מעשי למעשי אבותי³⁵, ולפי הסברם של רבותינו³⁶ - כי מעשינו לעולם לא יוכלו להשתוות ולהגיע למדרגת מעשי אבותינו אבל השאיפה היא להשקה מינימלית, שיהיה מגע בין מעשי למעשיהם של אבותי. 'יגיעו' לשון 'מגע'. הרי האבות, כפי שאמרנו, היו מרכבה לשכינה ולא היה להם שום אינטרס אישי.

שכר כאמצעי לגילוי ה' בעולם

נו אז מה הפשט כאן? - דווקא משום שאברהם מחשיב את עצמו כעפר ואפר, הוא לא רואה את עצמו כישות עצמית, הוא רואה את עצמו כמרכבה, כמכשיר ביד ה', שכל יעודו היחידי בעולם הוא לפרסם את שם ה' בעולם, שם ה' זה שמו, כבודו, עניינו - כל שאיפתו בחיים היא להביא את הבריות להכרה בבורא עולם. וכשהקב"ה אומר לו 'ואגדלה שמך' - שמו של אברהם זה ההכרה בבורא עולם, שעל ידי הגדלת שמו של אברהם בעולם - העולם כולו יכיר מיהו הקב"ה, כי לאברהם אין מעצמו כלום.

לפי זה נבין את הדאגה של אברהם מהשכר - לא, לא, הוא לא דואג לבונוס ולא לאופציות. המשכורת שניתנת לו בעד העבודתו אינה הנאה אישית שלו אלא ביטוי לכך שעבודת ה' היא דבר טוב שמביא בעולם עושר וכבוד. הוא רצה לקבל שכר כדי שהבריות יראו שאמונה ב-ה' היא הדרך האמיתית והקב"ה 'משלם' שכר טוב ליראיו'. לכן הוא דאג שמא הוא כבר קיבל שכרו ואם כן, יכולים העולם לפרש את זה כביטוי לחולשה ולומר - 'הנה, האמונה בה' אין בכוחה להבטיח שפע וברכה. והעובדה - אפילו צדיק כאברהם ירד מגדולתו. והוא הרי דאג רק לכבוד שמים...!'

ועל זה אומר אברהם אבינו - 'רבנו של עולם, כבודך בעולם, כבודך', והקב"ה אומר לו - 'אני יודע בדיוק למה אתה מתכוון. אתה הרי דואג רק מדבר אחד - אז אל תדאג. שכר הרבה מאד'.

אתם מבינים מה זה מרכבה לשכינה? זה בדיוק הפוך ממה שאנחנו חושבים. בחשיבה האינטרסנטית שלנו, אין אפשרות להבין את המושג הזה. 'אימתי יגיעו מעשי למעשי אבותי'

ביטויים שנשמעים לא טוב

זה פלאי פלאות. ההבנה הזו מסבירה עולמות שלמים - הנה כך גם אצל יעקב אבינו. על ראובן, בנו הבכור שנולד לזקנותו המופלגת, הוא אומר -

עובד ה' מאהבה דואג למשכורת?

לאחר ניצחוננו הגדול של אברהם אבינו את ארבעת המלכים אומר לו הקב"ה -

... אַל תִּירָא אַבְרָם אֲנִי מְגֹן לְךָ שְׂכָרְךָ הֲרִבָּה מְאֹד.³⁰

ברור מה הכוונה בכך שהקב"ה יהיה לו למגן, אבל מה משמעות המילים - 'שכר הרבה מאד'? למה הכוונה - לכסף? לזהב? מיליונים? רש"י מפרש שאברהם פחד -

...והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום אל תירא אברם.³¹

הקב"ה מרגיע אותו ואומר - אל תידאג. 'שכר הרבה מאד'. ועדיין - זה היה מובן אם היה מדובר בנו, אבל הרי מדובר כאן באברהם אבינו! כשהרמב"ם מגדיר מהו העובד את הקב"ה מאהבה, הוא מציין את המודל המדויק -

העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה...³²

אז אחרי הגדרה הלכתית כזו - דווקא אברהם, המודל לעובד מאהבה, זה שלא עוסק בכלל בשכר, דווקא הוא מוטרד ממצב שכרו והקב"ה צריך להרגיע אותו על תלוש המשכורת שלו? הרי ברור שהדברים צריכים הבנה.

האמת היא שהשאלה צריכה להישאל כבר על תחילת הפרשה. אותו אברהם אבינו, שעתידי להגדיר את עצמו -

... וְאֲנִי עֶפֶר וְאָפֶר.³³

כשבא אליו הקב"ה ואומר לו 'לך לך מארצך', הוא מבטיח לו -

וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְהָ שְׁמֶךָ...³⁴

נו, זה מה שמעניין את אברהם? שהוא יהיה מפורסם? שיגדל שמו?

חתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

רעי ואהובי, יש כאן מהפיכה תפיסתית; כשהתורה מספרת לנו על האבות, כמובן שהבנתנו מועטה מאד. האבות הם מרכבה לשכינה, אין להם משל עצמם כלום, אבל התורה מספרת לנו כדי שבכל זאת ננסה ללמוד מהם וכדי שנאמר תמיד - 'מתי

³⁰ בראשית ט"ו, א'.

³¹ רש"י, שם.

³² רמב"ם, הל' תשובה, י', ב'.

³³ בראשית י"ח, כ"ז.

³⁴ שם י"ב, ב'.

³⁵ תנא דבי אליהו רבה, תחילת פרק כ"ה

³⁶ עי' בספר 'אמת ואמונה' להרבי מקוצק זי"ע

הבדל הוא אצלך בחשיבה

אבל אצל יעקב אין הבדל בין המילים 'הבה את אשתי ואבואה אליה', לבין משפטים סתמיים כמו "קח את הבגדים ושים בארון" או אף יותר - עיסוק בלימוד תורה וקדושה. ההבדל נוצר בגלל שאנחנו יש לנו הבדל בראש שלנו בין הדברים הללו. אצל יעקב, ככל שזה לכאורה יותר 'תאוותי' - התאוה הזו עצמה היא מרכבה לעבודת ה'. 'הבה את אשתי ואבואה אליה' הן המילים הקדושות ביותר שיש בעולם. מדרגת המרכבה היא לקיים שנים עשר שבטים כדי לגדל שם שמים - זה שיא הקדושה. אין פה טיפת תאוה. כך גם אצל רחל שמוסרת את הסימנים ללאה, כך אצל לאה, אצל יעקב וכך אצל אברהם שהקב"ה מביחיו 'שכרך הרבה מאד'.

מתי יגיעו - 'יגעו' - מעשינו במעשי אבותינו, כי משם מקור כוחנו.

רְאוּבוֹן בְּכָרִי אִמָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי...³⁷

יעקב הוא הצדיק שרחוק כל כך מכל תאוה קטנה, נמוכה, אינטרסנטית. אבל דווקא אצלו יש ביטויים קשים הרבה יותר מאלו שראינו אצל אברהם שממש 'לא נשמעים טוב'. כך למשל, אחרי שהוא עובד אצל לבן הוא אומר לו -

...הִבֵּה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מְלֹאֵי יָמַי וְאָבֹאָה אֵלָיָה.³⁸

וכמו שאומר שם רש"י -

והלא קל שבקלים אינו אומר כן...

אז למה הוא לא מדבר בלשון נקיה? - אלא שכל כוונתו הקדושה היתה להעמיד שבטים ותולדות!³⁹

גם אצל לאה, בסיפור הדודאים, אנחנו מוצאים מעין זה -


וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן הַשָּׂדֶה בְּעֶרְבַּ וַתֵּצֵא לָאָה לְקָרְאָתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלָי תָּבוֹא כִּי שָׁכַר שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוֹדָי בְּנֵי...⁴⁰

מה הולך פה? אנחנו מתפתים לקרוא את הפסוקים הללו כפשוטם, 'דוגרי', נכון? לא נעים...

זמני כניסת ויציאת השבת:

ירושלים - 17:27 | 18:38
 תל אביב - 17:42 | 18:40
 חיפה - 17:32 | 18:38
 טבריה ומגדל - 17:38 | 18:36
 באר שבע - 17:45 | 18:40

- הרשמה לקבלת "טועמיה" במייל מדי שבוע - בכתובת: <http://eepurl.com/bCOOHn>
- מידע ושיעורים נוספים של הרב באתר: <https://haravelon.co.il>
- לקבלת שיעור יומי קצר על הפרשה בוואטסאפ, שלחו שם ושם משפחה לנייד - 052-6071400

'ארגון התחברות' - גם בפייסבוק! 

³⁹ עי"ש ברש"י.
⁴⁰ שם ל', ט"ז.

³⁷ בראשית מ"ט, ג'.
³⁸ שם כ"ט, כ"א.